

ALPAMIŞ

"Alpamiş" eski Türkistan ve Turan yerlerindeki bir çok Türk boyunun ortak destanıdır. Yunanlılarda Gomer'in söylediği "İliada", "Odiseya"; Farslarda Firdevsi'nin "Şehname"si; Araplarda "Binbir Gece Masalları"; Hintlerde "Ramayana" destanları nasıl meşhur ise, "Alpamiş" da Türkistanlı Türk boylarının öyle büyük bir destanıdır.

Özbeklerde "Alpamiş", Kazak ve Karakalpaklarda "Alpamiş", Altaylılarda "Akpomiş", "Alpomış", "Alıp Manas"; Başkurlarda "Alpamişa ve Barsın Hiluu" (hiluu, "güzel" demektir); Kazan Türkleri (Tatarlar)nda "Alpamişa" şeklinde bu destanın pek çok varyantı var. [Özbek Sovet Entsiklopediyası" c.I, Taşkent 1971, s.277-279, yine bkn. V.M. Cirmunskiy, H.T. Zarifov, "Uzbekskiy Geroičeskiy Epos", Moskova 1947, "Alpamiş Dastanının Muhakemesige aid Materiallar" Taşkent 1959, A.A. Velitova "Tatarskaya Versiya Eposa Alpamiş" ve başkaları.]

Özbek halkında bu destanın sayısız varyantları mevcut. Şimdiye kadar otuzdan fazla varyantı kay-

dedilmiş. Doktor Melik Muradov'un belirttiğine göre, "Alpamiş" destanının en güzel, meşhur varyantı Fazıl Yoldaşoğlu'ndan 1928 yılında kaydedilen nüshadır. (Alpamiş-Rüstemhan, Taşkent 1985, s.8.)

"Alpamiş" destanının oluştuğu devir hakkında âlimler türlü fikirler bildirmiş: Bazıları X. asır deseler de, bazıları sonraki devirlerde oluşmuş derler. Kısacası, destanda millî ruh, kahramanlık, sevgi ve dostluk, ülkeyi muhafaza gibi insanî faziletler, yüce duygular yüklü, yüksek ahenklerde terennüm edilmiş.

Kazakça yayımlanan "Tört Batır" kitabında ise, şu bilgiye rastladık: Alpamiş bahadır VII. yüzyıldan beri bilinir; yani, "Korkut Ata" kitabındaki Bamsı Beyrek (Alıp Bams) bu Alpamiş bahadırın aslıdır. "Alpamiş" destan nüshaları (varyantları)nın ilim alemince bilineni 150'den fazladır. 1867-1901 yılları arasında "Alpamiş"a bağlı kitaplar, makaleler 180'den çoktur (Tört Batır, Almatı, 1990, s.4).

Destandan parça*

... Ene endi Alpamişnifi ilge qayıtıb, yollarda bu sözlerni aytıb ketib barayatgeni:

Yetti yıl zindande yatdim,
Tinmey yiğleb cefa tartdim...
Men zindandan azad bolib,
Kelmaklerge kirgin salib,
Keykubadni padşa kilib,
Endi oz elime keytdim.
İlgeri gamsız başım
Nece yıl gemhane boldi.
Hefe felek zulmiden
Yetti yıl gemlikni kordi.
Hazir gemden azad bolib,
Baremen yurtim ehterib,
Gahi hefe, gahi taşib,
Duşmenmen keytmey seveşib,
Gahi dikketligim aşib,
Baremen otdey tuteşib,
Yolni yurib, eklim elter,

... işte şimdi Alpamiş'ın yurda dönüp, yollarda bu sözleri söylemesi:

Yei yıl zinaanaa yattım,
Durmadan ağlayıp cefa çektim...
Ben zindandan azat olup
Kalmuklara kirgin salıp
Keykubad 'ı padişah yapıp
Şimdi kendi yurduma döndüm.
Evvel gamsız başım
Nice yıl gam evi oldu.
Yazık felek zulmünden
Yedi yıl deritli gördü
Şimdi gamdan azat olup
Gidiyorum yurdumu arayıp,
Bazen ütüntü, bazen coşup
Düşmandan yılmayıp savaşıp
Bazen son derece dikkatli
Gidiyorum od gibi tutuşup
Yol yürüdükçe, aklım gider

* Destandan alınan bu metin, Mahmud Zaripov tarafından Fâzıl Yoldaşoğlu'ndan derlenmiş ve Hamid Âlimcan tarafından yayıma hazırlanmıştır. Hadi Zarif ile Töre Mirzayev, destanı tekrar yayımlamışlardır. ("Alpamiş Rüstemhan", G.Gulam Neşriyat, Taşkent-1985, s. 269-288)

Kendey boldi osgen eller,
Korgenim yok u mezgiller.
Tuşde korgendeyin boldi
Bek bop yurgen konğirat eller.

Astimde nezeri çibir,
Silteb yurgin sen, canivar,
Alis yolde osgen eller.
Bu sozdeytib kiçer şunkar,
Kelmakning yurtiden çıkib -
Ketgendi şundeyin keyser,
Eziz, mening gemsiz başım
Gemhane bolid, neyleyin,
Hefe felek, zulming bilen
Gul yuzim soldı, neyleyin.
Ustimizden otgen aylar,
Yüreğimde ahu vaylar,
Serciğeli mehin caylar
Ciğedar boldi, neyleyin.
Kalib kişining yurtige,
Kuyib eyralikotige,
İkki kozim eletime
Termulib bardi, neyleyin.
Men baremen yurtim yokleb,
Keçe - kunduz beğrim dağleb,
Baremen elni sorakleb,
Ah urib yurdım, neyleyin.

Tağler eziz böler turnen bolmese,
Yoller eziz böler kervan yurmese,
Bağler eziz böler bağban bolmese,
Mülki herab böler sultan bolmese,
Mende karar kalmes elni kormese,
Soregeni heç bir adam bolmese.
Baremen ah tartib uzak yollarde,
Yuremen men hem bu suvsiz çöllerde.
Gul keter bolse, gülistan emrener,
Seher veyran bolse, sultan tebrener,
Mal baride hemme adem dost edi,
Başden devlet keytse tukken emrener.
Eli - helkim, kendey boldi kirdikar,
Şah edim bundeyin bolgenmen naçar.

Esker tağı tumenmiken,
Men bilmeyin bu yollarde,
Ate-ene amanmiken?!
Korgenim yok
Konğirat eli,
Kedimgidey zamanmiken?!
Kedrdan bekler barmiken,
Berçin gul bizge zarmiken,
Korgenı intizarmiken?!
Bu çöllerde bolib hurran,
Kedrdanden olgen bolse,
Kormey kalsem menge matem.
Bu sozlerni eyter şunkar,

*Nasıl oldu, büyüdüğüm eller
Görmedim o yerler
Düşte görmüş gibi oldu
Beylik yaptığı Konğirat elleri.*

*Altımda görkemli Çibir
Silkinip yürü sen canlı
Uzak yolda büyüdüğüm eller.
Bunu söyleyip fırlar şahin
Kalmuk 'un yurdundan çıkıp
Gitmişti böylece kayser,
Yazık, benim gamsız başım
Gam evi oldu, neleyeyim.
Kahpe felek zulmün ile
Gül yüzüm soldu neleyeyim.
Üstümüzden geçen aylar
Yüreğimde ah u vaylar,
Tadı zebun yerler
Sorguçlu oldu, neleyeyim.
Kalıp kişinin yurdunda
Yanıp ayrılık oduna
İki gözüm yurduma
Bakakaldı, neleyeyim.
Ben giderim yurdumu arayıp,
Gece gündüz bağrımı dağlayıp
Giderim yurdumu soruşturup,
Ah edip giderim, neleyeyim.*

*Dağlar aziz olur duman olmasa,
Yollar aziz olur kervan yürümese
Bağlar aziz olur bağban olmasa
Mülkü harap olur sultan olmasa,
Bende karar kalmaz yurdu görmesem
Sormaya hiçbir adam bulmasam.
Giderim ah çekip uzak yollarda,
Yürürüm ben de bu susuz çöllerde.
Gül gider olsa, gülistan kederlenir
Şehir viran olsa, sultan sallanır.
Mal varlığında herkes dost idi,
Baştan devlet gitse kardeş kederlenir
Elim halkım, nasıl oldu berbat
Şah iken, böyle olmuşum naçar.*

*Asker dağı duman mı ki,
Ben bilmeden bu yollarda
Anam babam aman mı ki?
Görmedim Konğirat eli
Eski zamanda olduğu gibi mi ki?
Barçın gül bize ağlar mı ki,
Gözleri yolda bekler mi ki?
Bu çöllerde olup derbeder
Eşraftan ölen olsa
Görmesem bana matem
Bu sözleri söyler şahin
Gümbürder dağlar taşlar*

Gumburlevdi tağu tasler.
Surib bareği Bayçıbar.
Gah izilleb alib ketdi,
Çeçesiden yerge batdı,
Tekken taş çekilib ketdi,
Tuprakni tuyakden atdı,
Bir ozidi kop ademdey,
Arkesini tozan tutdı.
Nece ul tağlerden otdı,
Oynetdi Bayçıbar atdı,
Bayçıbarge kemçi çatdı,
İzledi Baysin eletdi,
Yollerning tenabin tartdı.
Heyvanzad kilib geyretđi,
Esige aler yurgen yurtdı,
Keçe-kunduz birdey ketdi,
Korseme deydi elu yurtdı,
Şuytib, Elpamiş yol tartdı,
Mingen atı katib ketdi.
Yurib kelgen uzak yurtdı,
Nece tağden turmey otdı,
Nece ay, nece kun yolde,
Tinmeyin endi yol tarttdı,
Aletakke bugün yetdi,
Korgendir Baysin eletdi.
Takke çıkib şundey kereb turibdi,
Yayleb yatgen Baysin yurtin koribdi.
Eletini korib kongli buzıldı,
Közden yaşı munçak-munçak tizildi:
"Yeti yıl bu yurtda rizkim uzıdı,
Olmeb edim, teği kordim bu elni".
Bu sozni eytib, tağ başıde türedi,
Oz yurtini korib, konglin boledi.
Eli-helki kendeý bölgen bilmedi.
Sorey dese heç bir adem bölmedi.
Bu sozni oyleb, este-este bareği,
Bir top kervan kongirat betden keledi,
Yuk teşleşib takke kervan konedi,
Kervanden sorey deb atni bureği,
Nece gepni oyleb ketib bareği,
Kervanler kaşıge yetib bareği.

Kervanler yengi yukni tuşirib, ayağını uzetib,
bir hili yanbaşleb yaib, şu vekti Elpamiş ustige
yetib, kirvanlerge bu sozni eytib turibdi:

Kop boledi gemli külde ermanler,
Her şeherni kezib yurgen kervanler,
Merd yiğit meydande kiledi huruş,
Mudam bekler bilen kilseng otiriş,
Cehezi abcoşden, hetebi kumuş,
Bezeb koygen naru-narçeng kimniki?
Cefa tiği ul kun canden otdi,
CeftedeHeşterhan2baribkeytedi,
Cebr kilseng on batmanni tartedi,
Beceb koygen nari-narçeng kimniki?

Sürüp gider Bayçıbar.
Gaz vız edip gitti,
Toynağından yere battı.
Değdiği taş ufalanıp gitti,
Toprağı toynaktan attı.
Bir kendisiydi çok adam gibi,
Arkasını toz duman tuttu.
Nice dağlardan geçti
Oynattı Bayçıbar atı
Bayçıbar'a kamçı vurdu
Aradı Baysın yurdu
Yolların menziline aştı
Hayvan gösterip gayreti
Aklına alır yaşadığı yurdu
Gece gündüz bir gitti.
Görsem der eli yurdu
Böylece, Alpamiş yol aştı.
Bindiği atı çatladı gitti
Yürüyerek gelmiş uzak yurdu,
Nice dağdan durmadan geçti
Nice ay, nice gün yolda,
Dinlenmeden hemen yol aştı.
Aladağ'a bugün yetti
Görmüş Baysın yurdu.

*Dağa çıkıp şöyle bakıvermiş
Yaylayan Baysın yurdunu görmüş
Yurdunu görünce gönlü bozuldu
Gözüne yaş boncuk boncuk dizildi
"Yedi yıl bu yurttan rizkim kesildi,
Ölmedim, yine gördüm bu eli."
Bu sözü söyleyip, dağ başında durur
Kendi yurdunu görüp, gönlünü buladı
Eli halkı nasıl olmuş bilmedi
Sorayım dese hiç kimse bulamadı
Bu sözü düşünüp, yavaş yavaş varır.
Bir büyük kervan Kongirat tarafından gelir
Yük indirip dağa doğru kervan yönelir
Kervandan sorayım diye atı çevirir
Nice söz düşünüp gidip varır
Kervanın yanına ulaşır.*

Kervandakiler yeni yükünü indirdikten sonra, ayağını uzatıp,yan gelip yatmış iken, Alpamiş üstüne gelip kervancıya bu sözü söyler:

*Çok olur gamlı kulda arzular
Her şehri gezip gelen kervanlar
Mert yiğit meydanda eder çıkış
Daim beyler ile etsen oturuş
İşlemesi sedef, ağacı gümüş
Bezediğin deve ile yavrusu kimin?
Cefa oku o gün candan geçer
Her hafta Astarhan 'a varıp döner
Zorlaşan on batmanı çeker
Bezediğin deve ile yavrusu kimin?*

Bu cehezni korib bunden keytedi,
Meni takdir şu kulfetge eltedi,
Mal bakkenni dehmerde deb eytedi,
Dehmerdeler, nari-narçeng kimniki?
Devletim bar, şali-şaldem oredim,
Yol ustide burilib senden soredim,
Ağır alme, men sizlerge keredim,
Bu tuyening eğesin senden soredim.
Kumuşdendir kerçiğening çeğesi,
Altindendir kiravkening yakesi,
Kim boledi narçelerning eğesi?
Cevab bergin mal eğesin bileyin,
Kop heyelleb men hem yolden kalmeyin,
Eşitey, kervanler, buni bileyin...
Cevab ber, kervanler, turmey coneyin.
Senge yetgey mening soylegen tilim,
Yekin emes, uzak yolde mezigilim.
Mezigilime men hem ketib baremen,
Mal eğesin bilsem, yolge kiremen,
Heyellesem, men hem yolden kalemen.

Bu sozni eşitib, kervanler hem Elpamişge
kereb, cevap eytib turgen eken:

Yurgen yoling edir emes, coneğer,
Neyze tekse, ak bedenden kan aker,
Birav ongge, birav solge yuredi,
Seval soreb bizde nime işing bar?
Ketarge tirkedik lok bilen narçe,
Ustige yükledik kirmizi perçe,
Bizden gepni soreb işering kençe?
Oz yolingge bare bergin bir nece.
Helek bolib sen burilib kelesen,
Yolden kalseng, bunde nime kilesen,
Ma eğesin sen hem nime bileşen,
Kete ber, merd oğlan, yolden kabesen.
Astringde oyneydi erebi tulpar,
Ozing eyting, yuredigen yoling bar,
Kete bergin, bizde nime işing ar?
Bekar adem yokdir senge gepirer,
Bizning kaşimizde senge nime bar?
Mal eğesin burilib soreb kelesen,
Biz bilmeymiz, keysi yurtten bolesen,
Evvelesi soreb nime kilesen?
Er yigitsen, bundeygeçak bölmeğın,
Ozimiz çerçegen, gepge salmegin.
Kete bergin, endi yolden kalmegin.
Sen hem bir-biravni yurgen ferzendi,
Biz bilmeymiz key şeherning cömerdi,
Biz bilen bölmesin yolavçi derdi,
Kervanler bunge kettik gepirdi.
Biz çerçegen, bunge helek kilesen,
Ne işing bar, kop eylenib turesen,
Keyde caying bolse endi baresen,
Bunçe soyleb bizni nime kilesen,
Tuyening eğesin keyden bileşen?.

*Bu cehezni görüp bundan döner
Beni takdir bu külfete iletir
Mal bakana çoban diye söyler
Çobanlar dcuc ile yavrusu kimin?
Devletim var, pirinç-çeltik biçtim
Çöl üstünden dolanıp senden sordum.
Ağır alma, ben sizleri gördüm
Bu devenin sahibini senden sordum.
Gümüştendir aladoganın pençesi
Altındadır yeleğinin yakası
Kim olur develerin sahibi?
Cevap ver mal sahibini bileyim,
Çok hayal edip ben de yoldan kalmayayım.
İşiteyim, kervancı, bunu bileyim...
Cevap ver, kervana, durmayıp gideyim.
Sana yetsin benim söylediklerim.
Yakın değil, uzak yolda menzil
Menzilime ben de gidip varayım
Mal sahibini bilsem, yola düşerim
Hayal etsem, ben de'yoldan kalırım*

*Bu sözü işitince Kervancı da, Alpamiş'a bakarak
cevap vermiş:*

*Yürüdüğün yol depe değil patika
Kılıç değse, ak bedenden kan akar.
Biri sağa, biri sola yürür
Soru soracak bizde ne işin var?
Katarı kattık lök ile nar deveyi
Üstüne yükledik kirmizi parça.
Bizden haber soracak işlerin ne?
Kendi yoluna vanver bir zaman
Helak olup dönüp gelirsin sen,
Yoldan kaban, burada ne edersin,
Mal sahibini sen niçin sorarsın
Yürü, mert oğlan, yoldan kalmayasın
Altında oynar Arap atı küheylan
Kendin söyledin, yürüyecek yolun var
Yürü, bizimle ne işin var
İşsiz adam yok seninle laflayacak.
Bizde aradığın ne var?
Mal sahibini döne döne soruyorsun.
Bilmiyoruz, hangi yurttansın
Aslını sorup ne edeceksin?
Er yigitsin, böylesine olma
Biz yorgunuz, söze başlatma.
Yürü, şimdi yoldan kalma.
Sen de birini arayanın evladı
Biz bilmeyiz hangi şehrin cömerdi
Bizimle olmasın yolcu derdi
Kervancı buna katı konuştı.
Biz yorgunuz, böyle helak edersin
Ne işin var, dolanıp duruyorsun
Yerin nereyse haydi gidesin
Bunca söyleyip bizi uğraştırıyorsun.
Devenin sahibini nerden bileceksin?*

Bu sozni eşitib, Elpamiş yine bir soz deb turgeneken:

Kazining aidinde şebgir nayibi,
Yigitge pend berer atning meyibi,
Soregenning heç bölmeydi eyibi,
Kim boledi nari-narçe sayibi?
Mal egesin menge heber beresen,
Tiling tartgin, sen günahkar bolesen,
Soresem konglingge ağır alesen,
Mal egesin menge me'lum kilesen.
Kervanler, konglingge ağır almegin,
Yahşi yurgin, esla yaman bölmeğin,
Caning barde yamanlikni kilmegin,
Haling bilmey bundey menmen bölmeğin,
Birav soz sorese, ayb blemegin,
Almaş polet belge kereb çelemen.
Meni bilseng, aşe yurtten kelemen.
Elni kezgen bir yolavçi bolemen.
Kem yehşi, kil yaman emgleb bilemen,
Menmen kişin men hem başın alemen,
Tuyening egesin soreb bilemen.
Çolni kezgen men baybeççe bolemen,
Kim yolikse, şunday soreb koremen,
Sozimni keyterseng, başing alemen,
Eytseng mal egesin, ozim bilemen.
Yehşi cevap eytseng, ketib baremen.

Bu sozni eşitib, kervanler bir-birige bereb, şuning bilen orleşib yatmağimizni huda buyurdimi, toğri cevap eytib, otkezib yubareyik, deb bu sozni eytib turgen eken:

Heva yağse, çiker yerning miyesi,
Kervanni hariter yolning kiyesi,
Bedevletning başge ürer kiyesi,
Yari olgen kızning çiker çiyesi,
Buzilmesin ezemetning üyesi,
Nari-narçe Ultanbekning tuyesi,
Şunday boldi bizge hekning fermani,
Kop boledi cefali kul ermani,
Biz bolemiz Ultanbekning kervani,
Ultan şahim Kongirat elning sultang.
Eyilentirib sorey berding beme'ni,
Tuyening egesi Kongiratning hani.
Soreding, sozingge cevap beremiz,
Ultanbek kongiratde bizning töremiz,
Nime işni kilgeningni koremez,
Malning egesinden heber beremiz.
Ededsez eletni soreb turibdi,
Kençe adam hizmetde bolibdi.
Her kimden begimiz cude galibdi
Avazesi yurt-alemege baribdi,
Eşitgen yetalmey, intik bolibdi,
Hemme eli hahleb kette kilibdi.

Bu sözü işittikten sonra, Alpamiş yine bir söz söylemiş:

Kadının önünde gece bekçisi
Yigide öğüt verir atın yaralı
Soranın hiç olmaz ayıbı
Kim olur erkeke devenin sahibi?
Mal sihibini bana haber verirsün
Dilini tut, sen günahkâr olursun.
Sorsam gönlüne ağır gelir
Mal sahibini buna malum edesin.
Kervancı, gönlüne ağır gelmesin
İyi yaşa, asla kötü olma
Canını varken kötülük eyleme.
Halini bilmeden böyle bencil olma.
Biri haber sorsa, ayıplama.
Elmas demiri bele çalarım
Beni sorarsan, şu yurttan gelirim
Ülke gezen bir yolcu olurum.
Kim iyi, kim kötü anlarım
Bencil kişinin ben başını alırım
Devenin sahibini sorarım
Ovayı gezen beyzade olurum
Kim rastlasa böyle sorarım
Sözümü çevirersen, başını alırım
Söylersen mal sahibini, ben bilirim.
Güzel cevap desen, gidip varırım.

Bu sözü işitince, kervancılar birbirine bakarak, bununla rastlaşmayı Allah mı buyurdu, doğru cevap verip geçelim, diye şu sözü söylemiş:

Havayağsa, çıkar yerin tohumu
Kervanı yorar yolun yamacı
Nasipsizin bahtı başa vurur
Yâri ölen kızın çıkar sim
Bozulmasın azametinin yuvası
Erkek deve Ultanbek'in devesi
Böyle oldu bize Hakkın fermanı
Çok olur cefalı kulun dileği
Biz oluruz Ultanbek'in kervanı
Ultan şahım Kongirat elinin sultanı
Dolandırıp sordun anlamlı
Devenin sahibi Kongirat'ın hanı.
Sordun, sözüne cevap verelim
Ultanbek Kongirat'ta bizim başımız
Ne iş yaptığını görüyoruz
Malın sahibinden haber veriyoruz.
Pek çok memleketi soruyoruz
Ne kadar adam hizmette olmuş
Hepsinden beyimiz daha üstünmüş
Avazesi yurda âleme ulaşmış işiten
yetişemeyip sabırsız beklemiş
Bütün eli isteyip büyük etmiş.

Bu sozni kervanlerden eşitib, Elpamiş him kervanlerge kereb, bir soz eytib tirgen eken:

... Onalturuğ Baysın-Konğırat elige,
İlgeride peyda boldi Dabanbiy.
Dabanbiyden peyda bölgen Elpinbiy,
Elpinbiyning oğlu edi Bayborimen Bayseri,
Bayborining oğlu Hekim keyseri,
Bek Elpamiş edi Konğırat bekleri,
Ul sebebden men soredim, kervanler,
Nece merte Konğırat elge kelgenmen,
Yehşi-yamanini engleb bilgenmen,
Elpamişmen bille-bille yurgenmen,
Şunday bekmen men kedrdan bolgenmen
Kette-kiçisini engleb kalgenmen,
Heberim bölmedi Ul tan değenden,
Ya yerden çıkdımı, tuşib asmandan?
Ul sebebden men soreymen kervanler.
Ustime kiygenim yeşil-kok edi,
Bunday kunde meğen kongil tok edi,
Han Elpamiş çelkib yurgen bek edi,
Ultan değen sire begi yok edi.
Men soreymen keysi elden kelibdi.
Keysi yurtten kelib beklik kilibdi.
Konğırat ademige bir gep bolibdi,
U Ultanni keytib kette kilibdi,
Mendeyin yolavçı heyran bolibdi,
Kervanler Ultanni te'rif beribdi.
Unge kurban mendey yolavçı canı,
Alis yurtde mendey merdning mekani,
Hemişe Elpamiş Baysinning hani,
Bu geping, kervanlar boldi be'meni.
Ultan değen elge kette bolemlı,
Elpamiş bekligini şunge beremi,
Şu geping eklge toğrı kelemi,
Heç vektde Ultan kette bolemlı?!

Bu gepni Elpamiş eytdi, kervanlerge piçe batib ketdi. Kervanler eytdi: - Cude hem gereng kildi, endi suni sokib-pokib kutulmesek, gepi eda bolmeydigen belage yolıkdık, ozimiz tun katib, yol yurib kelib edik: bu gepni oyleb, kervanler yene soz eytib turgen eken:

Undey deb çikirme sen hem davşingni,
Tenimeysen undeygeçak kişingni,
Ultan şahing bilse kerek başingni...
Bilse, Ultan şahim kiler işingni.
Kop yeşesin, Ulan şahim ölmesin,
Elpamiş atimen, oçsin, kelmesin,
Yehşi adem esla yaman bölmesin,
Keç, yolavçı, sozingni han bilmesin.
Bu sozingni adem bilse, buyurur,
Keyde barseng, seni kuvib yetedi.
Eğer korse, bayleb, heydeb ketedi.

Bu sözü kervancıdan işitince, Alpamiş da kervancıya bakarak şu sözleri söylemiş:

Onalturuğ Baysın Kongırat eline
Önceleri peyda oldu Dabanbiy
Dabanbiy'den peyda oldu Alpinbiy,
Alpinbiy 'in oğlu idi Baybörü ile Baysan,
Baybörü'nin oğlu Hakim Kayseri,
Bek Alpamiş idi Konğırat beyleri
O sebepten ben sordum, Kervancı
Kaç kez Konğırat eline gelmişim
İyi kötüyü anlayıp bilmişim
Alpamiş ile birlikte yürümüşüm
Öyle beyim ben kudretli olmuşum
Büyüğünü küçüğünü anlamışım
Haberim olmadı Ultan denenden,
Yerden mi çıktı yoksa indi mi gökten
O sebepten ben soruyorum kervana
Üstüme giydiğim yeşil gök idi.
Böyle günde bana gönül tok idi
Han Alpamiş sallanıp giden bey idi
Ultan diye beyi yok idi.
Ben soruyorum hangi elden gelmiş
Hangi yurttan gelip beylik etmiş
Konğırat halkına bir hal olmuş
O Ultan 'ı dönderip büyük etmiş.
Bencileyin yolcu şaşkın olmuş
Kervancı Ultan 'ı tarif eylemiş
Ona kurban benim gibi yolcu cam
Uzak yurttan benim gibi merdin mekânı
Her zaman Alpamiş Baysın 'in hanı
Bu sözün, kervancı oldu manasız
Ultan denen halka büyük olur mu,
Alpamiş beyliğini ona verir mi,
Bu sözün akla uygun gelir mi,
Hiç Ultan büyük olur mu?

Bu sözü Alpamiş dedi. Kervancıya biraz dokundu. Kervancı dedi: - Çok sağır oldu, şimdi onu sövüp vurup kurtulmazsak, sözle anlatılmayacak belâya uğradık. Biz gece gündüz demeyip yol yürümüşüktük. Bu sözü düşünerek, kervancı yine söylemiş:

Öyle sen de çıkarma sesini
Tanımıyorsun öylesine kişiyi
Ultan şahın bilse gerek başını
Bilse, Ultan şahım yapar işini.
Çokyaşasın, Ultan şahım ölmesin,
Alpamiş adıyla batsın, gelmesin.
İyi adam asla kötü olmasın
Git yolcu sözünü han bilmesin.
Bu sözünü biri bilse, buyurur,
Nereye varsan, seni yakalarlar.
Eğer görse, bağlayıp sürür

Başing kesib, seni darge tartedi.
Haleng bilib toğri yurseng, keytedi?!
şundayin tukkuşleb soreb yurmegin,
Kervanler sozini hezil bilmeğin.
Sen bilmeysen han Ultanning işini,
Adem demes kelse yuz lek kişini.
Kesib turi gunahkarningbaşını,
Tenimeymiz bizler Elpamişını,
Elpamiş degening kiler işini,

Bu sozni eşitib, Elpamiş: - Ese men ozimni te-
nitib koyeyin, deb almaş poletge kol uzete berdi.
Kervanler bir-birige elengleşib: - E, bu yolavçı bir
bela kilemi? Bu beççeğergerge bir gep bolemi? deb top-
top bolib, heyali kaçe berdi. şunde bu sozni eytib,
Elpamiş hem yekinleb bare berdi: Nime deb çı-
kerding, kervan, davşingni,

Tenitib koyeymi Elpamişingni?!
Kiliç urib men keseymi başingni,
Suletey, kervanler, gevde-laşingni?!
Ezab korib şirin canim bu tende,
Oz tilingden endi bolding sermende,
Yeti yilden beri yatdim zindande...
Yeti yıl bolgnmen men hem sergerdan,
Yengi çıkib keldim bunde zindandan,
Özge emesmen-ku, bilgin Hekimcan,
Erman bilen oler bolding bul zaman,
Endi senge sire bermeymen aman.
Zerbimden titredi kelmaki düşmen,
Bu kervanler kileyatir puşeyman,
Puşeymange nef tapmeydi ul zaman,
Cude hem tuteşib ketdi bu sultan.
şu zaman kimsidi Bayçıbar atni,
Gilafden suğurdi keskir poletni.
Bu kiliçni kervanlerge korsetdi,
Kervanlerning canı çıkib hem kitdi.
Kimsinib Hekimhan yekinleb yitdi,
Bu sozlerni oyleb, konglede eytdi:
"Hezan urmey bağda güller solmesin,
Kervanlerning biravi hem kaimesin,
Kalgani Ultange heber bermesin,
Kelgenimni bedbeht küller bilmesin,
Yene bilib bekligini koymesin.
Aman bersem buler elge baredi,
Bargenden Ultange heber beredi,
Kedimgidey u hizmetkar boledi".
Bu sozdeytib oynetdi Bayçıbarı,
Kongliğe alib kençe gubarnı,
Oldirmakçıin boldi kervan kullerni.
Karvanler bilmedi bunden beheber,
Vakti yetib nece sozni laf ürer.
Ulerini bilib kervan yiğledi,
Bilmey soyleb günahkar bop kaledi,
Her keysi her yakke kaçib baredi.
Başın alib barer kozini yaşleb,

*Başını kesip seni asar
Halini bilip yürü, dönesin.
Böyle araştırıp sormayasın
Kervancı sözünü alay belleme.
Sen bilmezsin han Ultan 'in işini
Adam demez gelse yüz kişi
Kesip durur günahkârın başını
Tanımayız bizler Alpamişi
Alpamiş dediğinin yaptığı işi.*

Bu sözü işitince Alpamiş:

*- Öyleyse ben kendimi tanıtayım, deyip elmas de
mire el attı. Kervancılar birbirine korkuyla bakıp:
- Ya bu yolcu bir bela getirir mi? Bu serseriye bir söz
olur mu? diye parça parça olup, akıllan başından gitti.
Bu sözü söyledikten sonra. Alpamiş da yaklaşıp geldi:*

*Ne diye çıkardın, kervancı sesini
Tanıtıvereyim mi Alpamiş'ını?
Kılıç vurup keseyim mi ben başını
Sereyim, kervancı, gövdeni leşini
Azap görmüş tatlı canım bu tende
Kendi dilinden oldun şimdi pişman
Yedi yıldan beri yattım zindanda
Yedi yıl oldum ben divâne
Yeni çıkıp geldim buraya zindandan
Yabancı değilim bil Hakimcan,
Kendi arzunla ölüş oldun bu zaman.
şimdi sana asla vermem aman.
Vuruşumdan titrer Kalmuk düşman,
Bu kervancı olur pişman
Pişmanlık fayda vermez o zaman
Pek çok tutuşup gitti bu sultan
O zaman dizginledi Bayçıbar atını
Kınından çıkardı keskin kılıcı
Bu kılıcı kervancıya gösterdi.
Kervancının canı çıkıp gitti.
Dizgin çekip Hakimcan yaklaştı.
Bu sözleri düşünüp gönülden söyledi.
"Hazan vurmadañ bağda güller solmasın,
Kervanların biri dahi kalmasın
Kalamı Ultan'a haber vermesin
Geldiğimi bedbaht kullar bilmesin
Yine bilip beyliğini koymasın
Aman versem bunlar ele varır
Varınca Ultan'a haber verir
Eskisi gibi o hizmetkâr olur.
Bunu söyleyip oynattı Bayçıbar'ı
Gönlüne alıp nice kederi
Öldürmek istedi kervancıları
Kervancılar bilmedi bundan habersiz
Vakti gelince nice sözü söyler
Öleçeğini bilip kervancı ağladı
Bilmeden günahkâr olup kaldı.
Her biri bir yana kaçıp gider
Başını alıp gider gözü yaşlı*

Kaçib bareyatir peskemge teşleb,
Kervanlerning cude ekili şaşdı,
Ecel yetdi, oler vekti yetişdi,
Birneçesieçebcerlergetuşdı,
Şunday bolib bu yazgenler cileşdi.
Gep batib Hekimbek pisend kilmedi,
Kaçgen şorni oz halige koymedi.
Kervanlerge şunday gezeb kiledi,
Koringenin yitib başın aledi.
Kervanlerge zorligini bildirdi,
Koringenin sire koymey oldirdi,
Ker vanler oligin bul seneb kordi,
Cirende-cerlerden tapib oldirdi.
Oz tiliden günahkar bop olgendi,
Kirk bir kervanni nabud kilgendi.
Bilmey soyleb bul baykişler olgendi,
Tüye encam bul berige kalgendi.
Englemeydi bundey merdi meydandi,
Şerdey bolib endi yolge kirgendi.
Kim düşmen bolse, başın aledi,
Hemmening kongliden çıkken toredi
Yehşi soylegenge aman beredi,
Buning kelgenini elde kim biledi,
Mezgili esige tuşib baredi,
Buni oldirib töre yolge yuredi.
Bareyatir şunde devletli şunkar,
Yol yuredi ay karanği, tun gubar,
Kisteb yurse belend yoller hanevar,
Yeylav caylerini kordi Bayçibar,
Suvluk tişleb kişney berdi canivar.
Heyvanzadning şunday vekti huş böler,
Yurgen yerlerini korib mükerrer,
Surib teşleb, endi kişneb canivar,
Bayçibarning davşini eşitib,
Top-top bolib tokeydegi yilkiler,
Devr aleşeb kişney berdi heyvanler.
Bayçibar davşini buler biledi,
Kişnegende tokey seda beredi.
Bareyatgen Kongirat elning töresi,
Abad bolse merdning kulbehanesi,
Terlan biye Bayçibarning enesi.
Çibarning davuşini tokeyde bildi,
Bendi ketgen Çibar esige keldi.
Heyvanzad kişnedi, yollerge kirdi,
Keytersen deb bir hizmetkar iyerdi,
Keytmey yolde biye ketib baredi,
Keyteralmey aşe naçar boledi,
Kur heyt tartib bu iyerib baredi.
Kop yugurib, cude çerçeb kaledi,
Keyinden yugurib yolde taledi,
At ustiden devletli han keredi,
Bayçibarning enesini koredi.
Kişneb şunday Terlan biye keledi,
Heyvanler şundayin mehriban, deydi,
Diyde giryen bolib opke toledi,
Hekimbekning koz yaşı sel boledi,

*Kaçıp gider ıssız yerlere doğru
Kervancının aklı şaşsa kaldı
Ecel yetti ölüm vakti yetişti.
Birkaçı derin uçurumlara düştü
Böyle olup bu dağılanlar telef oldu
Alınıp Hakimbek aldırmadı
Kaçan keyfi kendi hâline koymadı
Kervancılara öyle sinirlenir
Gördüğünü varıp başını alır
Kervancılara gücünü gösterdi.
Gördüğünü bırakmadı öldürdü
Kervancıların ölümlerini sayıp gördü
Kuytuda çukurda bulup öldürdü.
Kendi diliyle günahkâr olup ölmüştü
Kırk bir kervancıyı helak etmişti.
Bilmeden söyleyince bu zavallılar ölmüştü
Deve yük bu beye kalmıştı.
Anlamaz böyle meydan merdini
Aslan gibi olup yola girmişti
Kim düşman ise, başını alır.
Hepsinin gönlünden çıkan töredir
İyi söyleyene aman verir
Bunun geldiğini elde kim bilir
Menzili aklına düşer
Bunu öldürüp beyzade yola düşer
Yürür bunda devletli şahin
Yol yürür ay karanı, gece kasvetli
Acele etse yüce yollar haneli
Yayla yerlerini gördü Bayçibar,
Su içip kişneyiverdi hayvan
Hayvanın şunda vakti hoş olur
Yürüdüğü yerleri görünce tekrar
Koşup, kişneyip şimdi hayvan
Bayçibar'in sesini işitip
Toparlanmış bataklıktaki yulkılar
Karşılık verip kişnedi atlar
Bayçibar'in sesini bunlar bilir.
Kişneyince bataklık yankı verir.
Giden Kongirat elinin beyzadesi
Abat olsa merdin yuvası
Tarlan beygir Bayçibar'in anası
Çibar'ın sesini bataklıkta bildi.
Bağı giden Çibar aklına geldi.
Hayvan kişnedi yollara düştü
Dönersin diye bir hizmetkâr gönderdi
Dönmeden yolda beygir gider
Dönemeyip o naçar kalır
Kur heyt deyip bu peşinden yürür
Çok yürüyüp iyice yorulur
Ardından yürüyüp yolda yorulur
At üstünden devletli han bakar
Bayçibar 'in anasını görür.
Kişneyerek Tarlan beygir gelir
Hayvanlar böyle sevimli, der.
Gözü yaşlı öfke dolar,
Hakimbek 'in göz yaşı sel olur.*

Busozdeytibatustidebaredi:

- Mening bilen hemra bölgen Bayçibar,
Menden burun sen tapişding, canivar.
Salme yüreğime dağu elemni,
Menden burun sen korgensen enengni,
Men hem barib korsem sendey enemni
Gem bilen serğeyib guldeyin diyardar,
Bir neçeler oz haliden beheber,
Menden burun sen tapişding, canivar, -
Bu sozdeytib barer devletli şunkar,
Biri-birige yetişgendi heyvanlar.
Hevalenib üçgen suksur şeylendi,
Duşmenning içige gemler caylendi,
Koring nezerkerde Terlan biyeni,
Bayçibarni yetti merte eylendi.
Okrenib, tapişib, endi kaledi.
Heyvanning terzige Hekim keredi.
Bayçibarni korib, şundey iysinib,
Biyening orpige sütler konedi.
Buni korib Hekim atden konedi,
Atbaşiden endi yugen aledi,
Heyvanlerge hop tamaşe kiledi.
- Ezemet merd edim, bölmeyin naçar,
Dostge zar bölmeyin, duşmenlerge har,
Enengni yidirib emgin, Bayçibar.
Yetti yıl bendilik zehmin korgensen,
Enengmen tapişib bunde kalgensen,
Aman-esan sen enengni korgensen,
lydirib enengni emgin, canivar.
Menge yoldaş bolding Kelmak ellerde.
Yekin kilding yurib suvsız çöllerde,
Eneng bilen sen tapişding yollarde,
Okrenib enengni engin, Bayçibar.
Men hem barsam sendey kulbehaneme
Sendey bop tapişsem gerib eneme,
Seni korib ot tuteşdi teneme.
lydirib enengni emgin, Bayçibar.

Ah urib tokedi közden yasini,
Yalvarib hudage salgen işini,
Yene hem bu merdning kongli çöker, deb
Bayçibar emçekden aidin başini
At başige bu yugenni saledi,
Çibarning ustige minib aledi,
Kelgen yolge Terlan biye saledi;
Kelgen yolge heydeb ketib baredi,
Tokeyistan kereb şunde conedi.
Cilavdar kul helek bolib keledi,
Biyege yetalmey çerçeb kaledi,
Biyeni heydeb bul yolikib türedi.

Elpamiş bu bakib turgen yilkiler kimniki, deb
soreb turibdi:

Bu yollarde kur hey t tartgen yaş oğlan,
Ne sebepten bundey bolding sergerdan?

Bunu söyleyip at üstünde gider:

- Bana yoldaş olan Bayçibar,
Benden önce sen buluştun,
Salma yüreğime daği eleme
Benden önce sen gördün anneni
Ben de varıp görsem senin gibi annemi
Gamla saranp gül gibi yüz
Nicedir kendi hâlinden habersiz.
Benden önce sen buluştun
Bu söyleyip gider devletli şahin,
Birbirine yetişmemişti atlar
Havalanıp uçan suna hazırlandı
Görün gözleyen Tarlan beygiri
Bayçibar 'ı yedi kez dolandı
Sesleşip, buluşup öyle kalır
Atın tarzınaHakim bakar
Bayçibar'ı görüp, şöyle sütseyip
Beygirin memesine sütler gelir
Bunu görüp Hakim attan iner
Atın başından gemi alır
Hayvanları iyice seyreder
- Azamet mert idim, olmadan naçar,
Dosta aciz olmayayım, düşmanlara hor
Anam yumuşatıp em, Bayçibar.
Yedi yıl kölelik derdini görmüşsün.
Ananla buluşup bunda kaldın
Sağ salım sen ananı gördün
Yumşatıp ananı eni, atım
Bana yoldaş oldun Kalmuk ellerinde.
Yakın ettin koşup susuz çöllerde
Anan ile sen buluştun yollarda.
Sesleşip ananı em, Bayçibar.
Ben de varsam senin gibi yuvama
Senin gibi kavuşsam garip anama
Seni görünce ot düşti tenime
Yumşatıp ananı em, Bayçibar.

Ah edip döker gözden yaşını
Yalvarıp allah 'a havale eder işini
Yine de bu merdın gönlü çöker diye
Bayçibar emcekten çekti başını
At başına bu gemi alır
Çibar'ın üstüne biner
Geldiği yola Tarlan beygir salar
Geldiği yola sürüp gider
Tokayistan 'a doğru yönelir
At uşağı kul helak olur
Beygire yetişemeyip yorulur
Beygiri sürüp karşılaşıp.

Alpamiş, bu gördüğü yulkılar kimin, diye sormuş:

Bu yollarda kur hay t diyen genç oğlan,
Ne sebepten böyle oldun serseri

Şavkinge irğiydi erebi tulpar,
Ezemet merd esli, bölmesin naçar,
Yalğiz ozing bundey yollarde ebgar,
Bu yilking sayibi esli kim böler?
Kumuşdendir kerçigening çegesi,
Altindendir kiravkening yakesi,
Yilkiler egesin senden soreymen,
Kim boledi yilkilerning egesi?
Huda kazi, peygamberler nayibi,
Uruşde pend ber er atning meyibi,
Yolavçimen, senge burilib kereymen,
Kim boledi yilkilerning sayibi
Bu maller egesin senden soreymen.
Senge yetgey mendeyin merdning dadi,
Astide oyneydi yuz elvan ati,
Yurgen ering Baysinning memleketi,
Heber berging ozing kimning evladi?
Evladu ecdading soreb bileyin,
Yilkingning egesin eytgin, koreyin,
Kim böler eniğin taze bileyin,
Yaş oğlan, cevap ber senden soreyin.

Bu sozni eşitib, ul hizmetkar kul hem El-
pamişge kereb, bir soz eytib turgen eken:

Ey yolavçı, bilmegenim bildirme,
Dost yiğletib, düşmeningni kuldırma,
Devleting bar, edres-kimhab kiydirme,
Mal egesin soreb, meni kuydirme.
Felek urib bağning guli solgendi,
Şum felek başıge savda salgendi,
Bu maller egesi yok bop kalgendi,
Mal egesi dering, kaldım serğeyib,
Kimgе eytey men hem derdimni yarib,
Bu maller eslini bilseng besayib.
Soreb kelseng, mal egesi olgendir,
Bu maller bezge olib kalgendir...
Gereblikde heç kim heber almese,
Eytey desем, malde ege bolmese.
At oynetib bu ustime kelesen,
Yilkining sahibin soreb turesen,
Yok nerseni soreb nime kilesen?
Gerib bolib bizler cefa korgenmiz,
Egesiz mallerni bakib yurgenmiz.

Bu sozni eşitib, Elpamiş hem bir soz eytib tur-
gen eken:

Mendey bekler elde yurgen töremi,
Soredim, konglingge bir gep kelemi,
Heç zemande bezge mal bolemi?
Sen eşitgin mening ey tgen tilimni,
Sen koribsen çölde bundey zulmni,
Heç zemande bezge mal bolemi?
Sevabi, egesi bardir malingni,
Bu sozlerni eytdim, yaş oğlan, seğen,
Eğem bolsin her ğeribge mehriban,

Karşımda eşinir arap atı küheylan
Azamet mert aslı, olmasın naçar.
Yalnız kendin böyle yollarda avare
Bu yılının sahibi kim olur?
Gümüştendir ala doğanın pençesi
Altındadır yeleşin yakası
Allah hakim, peygamberler naibi
Savaşta öğüt verir atın sevimlisi
Yolcuyum, sana dönüp bakarım
Kim olur yilkıların sahibi
Bu malların sahibini senden sorarım
Sana ulaşacak bencileyin merdin yardımı
Altında oynar yüz renkli atı,
Yürüdüğün yer Baysın 'in memleketi
Haber ver sen kimin evladısın?
Evladını ecdadını sorayım
Yılının sahibini söyle, göreyim
Kim olur açıkça bileyim
Genç oğlan, cevap ver senden sorayım.

Bu sözü işitince, o hizmetçi kul da Alpamiş 'a ba-
karakbirsöz demiş:

Ey yolcu, bilmediğimi bildirme
Dost ağlatıp, düşmanını güldürme
Devletin var, altın ipek giydürme
Felek vurup bağın gülü solmuştu
Şam felek başına sevda salmıştı.
Bu malların sahibi yok olup kalmıştı
Mal sahibi dedin, kaldım sararıp
Kime diyeyim ben bu derdimi açıp
Aslını istersen bu mallar sahipsiz.
Sorarsan, mal sahibi ölmüştür
Bu mallar sahipsiz kalmıştır
Gariplikten hiç kimsenin haberi yoksa
Söyleyeyim desем, malın sahibi yoksa
At oynatıp üstüme gelirsin
Yılının sahibini sorarsın
Yok nesneyi sorup ne edeceksin?
Garip olup bizler cefa görmüşüz,
Sahipsiz mallan bakıp durmuşuz.

Bu sözü işitince, Alpamiş da bir söz söylemiş:

Bencileyin beyler yurttta bulunur mu
Sordum, gönlüne bir şey gelir mi,
Hiç sahipsiz mal olur mu?
Sen işit benim söyleyen dilimi,
Sen görmüşsün çölde böyle zulümü,
Hiç sahipsiz mal olur mu?
Doğrusu, sahibi vardır malının , , , ,
Bu sözleri dedim, genç oğlan, sana
Sahibim olsan her garibe koruyucu

Sebabi, eĝesin bildir bu zeman.
Eyralik otige beĝri paremen,
Yollerni, kollerni kezib koremen,
Yengi kelib senge duĉar bolemen.
Sevabı, eĝesin soreb türemen.
Hezan bolmey baĝning guli aylmeydi,
Solgen gulge sire bulbul sönmeydi,
Heĉ zemande bezge nal bölmeydi,
Bu yolavĉi eniklemey koymeydi.
Men hem kalmey otey yurgen yolimden,
Ne soz kelse keytermegin tilingden,
MEnge heber bergin siri-halingden.

Bu sozni Elpamişden eşitib, ul hizmetkar kul
hem bur soz eytib turgen eken:

Hekim deĝen mening mirzem ar edi,
Ketarde gurkireb yurgen nar edi,
Eletide bilgili keyser edi,
Deh deĝende kirk mingige daridi,
Ul geyreti her kimsece baridi;
Yurtden otgen şundey zorebaridi.
Keşel elde u Bayseri kalgendi,
Bayserini izleb sefer kilgendi,
Erman bilen kalmak kolge algendi,
Eşitdik kemakler zindan kilgendi /r/,
Zindan ire ĉirib hanım olgendi /r/,
Nece merte bunde heber kelgendi,
Olgenini eli-helki bilĝendi /r/,
Koralmedik Keşel ketgen palvandi,
Şu palvanden bitte seĝir kalgendi 1x1,
Heli ul ferzendi yaşılk kilgendi,
Şul vektide küller ege bolgendi /r/
Oĝli yaş, kuvveti kelmey turgendi,
Hemme hem hisabin tapmey kalgendi,
Hemme devlet Ultantazge bargendi.
Elge bekning kedri otib kalgendi 1x1,
Ne ademler etteng deyişib yurgendi,
Ne gozeller kettik cefa korgendi 1x1,
Etteng, koralmedik şundey palvandi. .»
Yolavĉi, eşitgin soylegen tildi,
Eĝem asan kilgeymikin muşkuldi,
Yalgız seĝir heli kop yaşılk kildi,
Besahib deĝenim me'nisi şuldi 1x1,
Kolge berib koydi şundeyin eldi,
Kette-kiĉik kulning sozin gepirdi.
Beharde açilgen baĝning gulimen,
Men hem bir-biravning caniy dilimen,
Atimni soreseng Cilavdar deydi,
Esli ozim Kultay kulning ulimen,
Keşel barib, Elpamiş olib ketdi,
Bu vektde nevbet Ultange yetdi,
Elpamişmen kedrdan bop yurgenning
Berin apkep Ultan hizmetge sapdi.
Bu yurtni Ŭltantaz soreb türedi,
Berĉe adam eytgenige konedi,

Doĝrusu, sahibini bildir hemen.
Ayrılık oduna baĝrı pâreliyim
Yolları, gölleri gezip görenim
Yeni gelip sana rastlamışım
Doĝrusu, sahibini soruyorum.
Hazan olmadan baĝın gülü solmaz.
Solmuş güle hiç bülbül konmaz
Asla sahipsiz mal olmaz
Bu yolcu açıklamaz
Ben de durmayayım gideyim yoluma
Ne söz gelirse engel olma diline
Bana haber ver hâlinde sîrrından.

Bu sözü Alpamiş 'tan işitince, o hizmetçi kul da bir
söz demiş:

Hakim adlı benim mirzam var idi,
Katarda höykürüp duran deve idi \
Yurdunda belli kayser idi
Deh deyince kırk binine dar idi
O gayreti herkes için var idi
Yurttan geçen öyle zalim idi
Keşel elinde o Baysan kalmıştı
Baysarıyı arayıp sefere çıkmıştı.
Arzu ile Kalmuk eline almıştı
İşittik Kalmuklar zindana atmıştı
Zindanda hanım çürüyüp ölmüştür
Kaç kez böyle haber gelmişti
Öldüğünü eli halkı bilmişti.
Göremedik Keşel 'e giden pehlivandı
Bu pehlivandan bir tek yetim kalmıştı
Hele onun evladı küçük kalmıştı
O zaman kullar efendi olmuştu
Oĝlu küçük, kuvveti yetmemişti.
Herkes hesabım bulmamıştı
Bütün devlet Ŭltantaz'a geçmişti
Ele beyin hükmü geçmiyordu
Ne adamlar eyvah diyorlar
Ne güzeller katı cefa görmüştü
Yazık, öyle görölmedik pehlivandı
Yolcu, işit söyleyen dili
Sahibim kolayladı mı ki müşkülü
Yalnız yetim sahipsiz çok toyluk etti
Sahipsiz dediğimin manası budur
Ele verip koydu böyle eli -!u
Büyük küçük kulun sözünü söyledi
Baharda açılan baĝın gülüyüm
Ben de birinin canı ve gönlüyüm
Adımı sorarsan Cilavdar derler
Aslım özüm Kultay kulun oğluyum
Keşel 'e gidince Alpamiş öldü gitti
O zaman nöbet Ultan 'a geçti.
Alpamiş 'la dost olanların
Hepsini getirip Ultan hizmetçiliğe koydu
Bu yurdu Ŭltantaz idare eder
Herkesin söylediğine inanır

Nime dese yugurub huzmet kiledi,
Konmegende nime ilaç kiledi,
Tekdir, kismet şunday bolib kaledi,
Hazir bekning mülki veyran boledi.
Ogli yaşdır, cayin tutmey kaledi,
Kedrdanler halin korib ciledi,
Yolikkende Ultan ezab beredi,
Seğir-de, ten berib elde yuredi,
Besahib degenim şunday boledi.

Bu sozni Cilavdar kuulden eşitib, heç nimeni bilmegen kişi bolib:

- Elpamiş olgen bolse, eceb bopti. Ultantaz bek bolse, ozleringden bopdi, dedi. U kul turib eytdi:

- Mening atem Kultay, Elpamiş belin kop kedrdan edi, bilgen adem eyter edi, Kultay Elpamişning kuli der edi, bilmegen adem Elpamiş Kultayning ogli der edi. Şunday adem Kelmak yurtda olib ketdi, nevbet Ultantazge yetdi, bu bolse, bizlerni hizmetge urmey conetmeydi, keyiniden nalib yuribimiz, belage kalib yuribimiz, gepning rasti ukeğerni koralmey olib yuribimiz, dedi. Bu sozni eşitib, Elpamiş:

- Duade bol, mirzeng kelib kaler, deb ote bedi. Kolni yakeleb bare bereli, kereşe, ak çadır, kok çadır, zengari çadırlar tikib yılki bakedigenlerning üstiden kereydigen, toksan tokeydegi yılkinin üstiden heber aledigen her hil küller yatir eymeşib, bir hilleri yana başleb, bir hilleri dustemen bolib yatibdi. Bulerge hem bir tokilib oteyin, deb burilib barib, uler hem şu yolavçini korib, uzetgen ayağını yığmey, bekni adem ornide kormey, kendeş adem /deb/ pervay kilmey turdi. Şunde bulerge kereb, Elpamiş bir soz eytib turgen eken:

Yereşikketikkenbunde çatirler,
Ayağın uzatib yatgen batirler,
Biraz kase kimiz berseng kolingden,
İçib men hem kalmey yurgen yolimden.
Teşne boldim aş yurtten kelemen,
Nece kunden beri yolni alemen.
Biraz kase kimiz soreb türemen.
Yolavçiden eşit soylegen sozni.
Biraz kase bizge berseng kimizni.
Astemde harigen mingen bul ati m,
Kop yol yurib aşib ketdi mehnetime,
Kizik eken, batir, sening suhbetin,
Suvsegenmen kalmas mening taketim.
Dilteng bolib men hem atimni burdim,
Sizlerni korib hem burilib keldim
Hemmeng yatgen hop yılkiçi namdarsen,
Mendey yolavçining konglin alarsen,
Elbette bar, menge kimiz berersen.
Bu yerlerde şahlik şevket kilersen,
Her keysing hem çadır tikib turersen.
Hizmetingge kençe adem salarsen,
Kimiz berib, mening konglim alarsen,
Her keysing, şirdeyin devran sürersen.

Ne dese koşup hizmet eder
İnanmasa ne çare
Takdir, kismet böyle olur
Şimdi beyin mülkü viran olur
Oğlu küçüktür, yerini tutmaz
Dostlar halini görüp yola düştü
Karşılaşınca Ultan.eziyet eder
Kimsesiz ve inanarak elde yaşar
Sahipsiz dediğim bundandır.

Bu sözü Cilavdar kuldan işitip, hiçbir şey bilmez kişi olup:

- Alpamiş ölmüş ise, yazık olmuş. Umtantaz bey ise, kendiliğinden olmuş, dedi. O kul kalkıp dedi:

- Benim babam Kultay, Alpamiş ile yakın dost idi. Bilenler, Kultay Alpamiş'in kulu derdi; bilmeyenler, Alpamiş Kultay'in oğlu, derdi. Bu adam Kalmuk yurdunda ölüp gitti. Nöbet Ultantaz'a geçti. Bu bizleri hizmete vurmada göndermez, arkasından beddua ediyoruz, belaya uğruyoruz, sözün doğrusu kardeşliğinizi göremeden ölüp gideriz, dedi. Bu sözünü işitince Alpamiş:

- Dua et, mirzan gelir, dedi. Elini kavuşturup yürüdü. Baksa ak çadır, gök çadır, san çadırlar kurup yılki güdenleri görecekti, doksan Tokay'daki yılki'den haber olacak, birçok kul bir arada durmuş. Bazıları tekrar yola çıkmaya hazırlanmış, bazıları rahatça duruyormuş. Bunlara da bir uğrayıp geçeyim, diye yolunu çevirip varmış. Onlar bu yolcuyla görseler de, uzattıkları ayağını toplamayıp, beyi adam hesabına koymayıp alalade bir adam diye çekinmemişler. O zaman bunlara bakıp, Alpamiş bir söz söylemiş:

Münasip dikmiş bunda çadırlar
Ayağını uzatıp yatan bahadirlar,
Bir kâse kırmızı verseniz elinizden,
İçince ben de kalmayayım yolumdan
Susadım, şu yurttan geliyorum
Kaç günden beri yol yürüyorum.
Biri kâse kırmızı istiyorum
Yolcudan işit söylenen söz
Bir kâse bize verseniz kırmızı
Altımda bindiğim bu atım
Çok yol yürüdü, aşım gitti mihnetim
İlginç imiş, bahadır senin sohbetin
Susadım kalmadı benim takatım
İçim daralıp ben atımı çevirdim
Sizleri görünce dönüp geldim
Yatan yolkucılar hepiniz namlısınız
Benim gibi yolcunun gönlünü alırsınız.
Elbette siz bana kırmızı verirsiniz
Bu yerlerde ağalık beylik kılarırsınız
Hepiniz birer çadır kurup oturursunuz
Hizmetinize bir çok adam koşarsınız
Kırmızı verip, benim gönlümü alırsınız
Her biriniz aslan gibi devran sürersiniz

Men atime e  ik kem i  elemen,
Men sizlerni korib  adman bolemen,
Heyelletseng, men hem yolden kalemən,
Kimiz berseng, i ib otib baremen.
Yerkilleb koringen beler  atiri,
Sizler hem bir bu memleket batiri,
Kimiz soreb mende y olav i turi.

Bu sozni eşitib, ul küller hem bir soz deb
gen eken:

Bizler kordik aşe yurtiden kelesen,
 Bir işning başide sen hem yuresen,
 Ating terli, uzak yolden kelesen.
 Sebaş korseng, şirin canden keçersen,
 Duşmenlerge kefen konin biçersen,
 Kimiz deseng, atden tuşib içersen.
 Bu yatgenler seni pisend kümeydi,
 Atingni uşleb, senge kimiz bermeydi,
 Sening uçun bu ademler turmeydi,
 Heç keysisi senge hizmet kümeydi.
 Soz eytesen bunde yatgen batirge,
 Kimiz içseng, tuşgin ene çadırge.
 Yolvacı bilmeysen hop söyler sozni,
 Unçe-munçe deb eytmegin sen bizni,
 Kerek bolse, tuşib içgin kimizni.
 Seni bildik, bunde çerçeb kelesen,
 Karningning olçavin ozing bileşen.
 Bilmeymiz biz keleyatgen yurtningni,
 Soreb helek bop yurmeymiz atingni,
 Keysi elden bolse hop eletingni,
 Ozing bayie minib kelgen atingni.
 Kimiz soreb, helek bolib turesen,
 Karningning olçavin ozing bileşen,
 Kimiz içseng, keyfing toğri kilesen,
 Bu sozlarni eytdi şunkerge küller...
 Elpamiş malige beri hizmetkar,
 Elpamiş malige beri hizmetkar,
 Bularning sozige tebessüm kiler,
 Oyleb turse, gahde kongli buziler.
 Atden tuşib Bayçibarni bayledi,
 Şunday bir çadırge kirib keredi,
 Çadırge kidi-de, şunkar keredi,
 Seve-konek beri şşunday toledı /r/,
 Berini bir başden içib boledi.
 Atin minib, endi keyser conedi,
 Ozlerige kimiz kerek boledi,
 Kimiz turgen ul çadırge keledi,
 Seve-konek beri boşeb kaledi:
 - Bilmeymiz yolvacı kendeı beladır,
 Şunçe hem kimizni içib bareği, -
 Yılkiçimer beri heyran kaledi,

Adem nesli muni içse oledi.
Heç idişde kimizden nişan kalmedi,
Suvsegen deb buler pervay kilmcdi.
Ellerini, koring endi, Hekimbek

*Ben atıma hızlı kamçı vururum
Ben sizleri görüp mutlu olurum
Geciktirirsen, ben de yoldan kahrım
Kızım verirsiniz, içip gideyim
Parıldayıp görünen beyler çadırı
Sizler hep bu memleketin bahadırı
Kızım ister benim gibi yolcu biri.*

Bu sözü işitence, o hizmetkârlar da bir söz demiş:

Bizler gördük şu yurttan gelirsin
Bir işin başında sen de yürürsün
Atın terli, uzak yoldan gelirsin
Savaş görse, tatlı candan geçersin,
Düşmanlara kefen biçersin
Kımız desen, attan inip içersin.
Bu yatanlar sana aldırmazlar
Atını tutup, sana kımız vermez
Senin için bu adamlar kalkmaz
Hiç biri sana hizmet etmez
Söz söylersin burda yatan bahadıra
Kımız içeceksen, in şu çadıra
Yolcu bilmezsin tam söylenecek sözü
Şöyle böyle diye söyleme sen bize
Gerek ise, inerek iç kimızı
Seni bildik, buraya yorgun gelmişsin
Karnının durumunu sen bilirsin
Kilmeyiz bir geldiğin yurdunu
Sorup avare olmayız atını
Hangi elden ise güzel yurdun
Kendin bağla binip geldiğin atını
Kımız isteyip, perişan olmuştun
Karnının durumunu sen bilirsin
Kımız içsen keyfini yitirirsin
Bu sözleri söyledi şahine kullar
Alpamış malına hepsi hizmetkâr
Bunların sözüne tebessüm eder
Düşündükçe, hep canı sakılır
Attan inip Bayçıbar'ı bağladı
Şöyle bir çadıra girip baktı
Çadıra girdi ve şahin baktı
Tulum, kırba hepsi orda doluydu.
Hepsini bir baştan içer
Atına binip, şimdi kayser gider
Kendilerine kımız gerek olur
Kımızın durduğu o çadıra gelir
Tulum, kırba hepsi boş görülür:
- Bilmeyiz yolcu nasıl adamdır
Bunca kımızı içip gitmiştir.
Yilkıcıların hepsi şaşırıp kalır.

insan nesli bunu içse ölür
Hiçbir kapta kıımızdan eser kalmamış
Susamış diye bunlar aldırış etmedi
Ellerini, görün şimdi, Hakimbek

Yeylavlerin korib ketib bareidi.
Çolu kolde yatgen malni koredi,
Berining egesin şundey soredi.
Oz mülkide heç bir adem bilmed i,
Yolavçi deb heç kim tenib kalmedi,
Bir neçeler korib pisend kilmedi.
Ezemtler almaş bayler deştige,
Düşmen tuşer kem devletning kesdige
Yekinledi Babir kolning ustige.
Ozining bu osgen ellerin korib,
Bareyatir neçavlerge yolikib,
Yerkillegen Babir kolini korib,
Babir kolde, yeylav caylerde yurib
Bareyatir şundey şunkar ah urib,
Hazir bilmes eli kendeyin bolib.
Bek Elpamiş nezer salib keredi,
Babir kolden endi otib bareidi,
Etegide kop tüyeni koredi...
Tüye bakken yerlerini koredi,
Behed yatgen kop geleni koredi,
Singlisin ustige yekin keledi,
Singlisi ekenin bilmey bareidi.

Keldirğaçayımning tüye bakib yurgen yerige yetişdi. Elpamişning ozige ençi bir kare nari bar edi, yetti yıldan beri çokib, eze tutib yater edi, bekning keleyatgenini bilib, geleden çıkib, bozleb, bölge revane boldi. Bul tüye bakib yurgen Keldirğaçayım, bekning singlisi, ustide ceremli kiyimi yok, e'zayi bedeni korinedi, tuyening keyininden ergeşib, hele, deb tüyeni keyteralmey bu sozlerni eytib bareyatir.

Hele, deymen, besahibning tuyesi,
Keçan koler bu kuyening egesi,
Kumuşdendir kerçiğeyning çegesi,
Altindendir kiravkening yakesi,
Besahib degeni ağzim barmeydi,
Olmese Yadgarcan böler egesi.
Hele, deymen, mengleyimden kun otdi,
Meni tekdi şundey kulfetge eltdi,
Bedbeht küller meni çölde har etdi.
Hele deymen, tavanimden yer otdi,
Felek cebri mening beğrimni yırttı.
Elçilerning böler eken tilçisi,
Hele, deymen, bek ağemning elçisi.
Eyranlık3 otige beğrin dağledi,
Tuyege iyerib bozleb yiğledi,
Kongirat elning şah çınarı kuledi.
Hele, deydi, ay Keldirğaç bareidi,
Tuyege yetalmey munglik yiğledi.
Huda deb yiğleydi çölde muğayib,
Yuri ekesini kokini kiyib,
Hele, deymen, hav kare nar, besayib.
Kare nar ul zaman yolge kirdimi,
Keşel ketgen bekning isin aidimi,
Şulerge emikdaşım keldimi,

Yaylalarını görüp gider varır
Kırda gölde yatan malı görür
Hepsinin sahibini böyle sorar.
Kendi mülkünde hiçbir adam bilmez
Yolcu diye hiç kimse dikkat etmez.
Bazıları görse de aldırış etmez.
Büyükler elmas takar eline
Düşman düşer zayıf devletin üstüne
Yaklaştı Babir gölünün üstüne
Kendinin bu solmuş ellerini görüp
Gider birçok kişiyle karşılaşır
Parlayan Babir gölünü görüp
Babir gölündeki yaylalara yürüyüp
Varır bu şahin ah çekip
Yşimdi bilmez eli nasıl olmuş.
Bey Alpamiş göz atıp bakar
Babir gölünden geçip gider.
Eteğinde birçok deve görür..
Deve güttüğü yerleri görür.
Sayısız yatan sürü görür
Kız kardeşinin yanına yaklaşır
Kız kardeşi olduğunu bilmeden varır.

Kaldırğaçayım'ın deve güttüğü yere ulaşır. Alpamiş'in kendisine babasının verdiği bar kara devesi vardı. Yedi yıldan beri çöküp, matem tutup yatarı. Beyin gelmekte olduğunu bilip, sürüden ayrılıp, bağırarak yola yürüdü. Bu deveye bakmakta olan Kaldırğaçayım, beyin kız kardeşi, üstünde düzgün giyeceği yok, vücudu görünüyor, devenin ardından koşturup, hele deyip deveyi döndüremeyince şu sözleri söyler:

Hele derim, sahipsiz deve
Ne zaman güler bu devenin sahibi
Gümüştendir ala doğanın pençesi
Altındandır yeleşinin yakası
Sahipsiz demeye dilim varmaz
Ölmese Yadgarcan olur sahibi.
Hele derim alnımın şavkı geçti
Ben takdir böyle külfete ilet
Bedbaht kullar beni kırda hor etti
Hele derim, altımdan yer çekildi
Feleğin zulmü benim bağrımı yırttı.
Padişahların gider gelir elçisi
Elçilerin olurmuş dılcısı
Hele derim, bey ağamın elçisi
Şaşkınlık ateşine bağrımı dağladı
Devenin ardından gidip bağırıp ağladı
Kongirat elinin şah çınarı devrildi
Hele, der, ay Kaldırğaç varır
Deveyi tutamayıp üzülür ağlar..
Hûda diye ağlar kırda bunalıp
Haydi ağasının göğünü giyip
Hele, derim, hay kara deve, sahipsiz
Kara deve o zaman yola girdi mi
Keşel 'e giden beyin kokusunu aldı mı

Ya bolmese biravning isin aidimi,
Şuytib çokib yatgen sebil yolge kirdimi?!
Ayağın basalmey munglik baredi,
Barmey dese, ul küllerden korkedi,
Her terefge koz yubartib keredi,
Çaçleri yayilgen ketib baredi.
Erman kilib yeretgenge cileyin,
Ketgen ekem keldimiken hudayim.
Başingdegi zerrin nabat ciğem, deb,
Bedeva yereşgen altın tokem, deb,
Nekim ağem halim korib yiğlese,
Men aldige çıksem şundey ağem, deb,
Hekim ağem mening halim sorerdi,
Düşmenlerning cezasini bererdi,
Palvan ekem Kongirat elde bölgende,
Meni nege çölde sersan kilerdi.
Bu sozdeytib yiğleb ketib baredi,
Hele, deb kuyege şundey keredi,
Keleyatgen yalnız atlini koredi,
Yolavçı deb muni guman kiledi.
Şu yolavçı meni kormesin, deydi,
Çengelningastigeozinaledi.
Ustihan emrenib, beğri siliner,
E'zayi bedeni şorning koriner,
Çengelning astige ozi yeşiner,
Bul ehvalde bolib kaldı muştıper.
Yekinleb kelgendir Hekimbek şunkar,
Elpamiş aldige çıkken kare nar.
Keleyatgen edi şundey vellemet
Eli-helkim korsem deydi selamat.
Yetti merte bu kare nar eylenib,
Bozleb kildi bek Hekimni ziyeret.
Heyvanning mehrini şunkar koredi,
Kongli buzilib, narni keyterib,
Kelgen yolge heydeb ketib baredi.
Keremes merd yiğit belend-destige,
Barib kaldı singlisining ustige.
Singlisini bu ehvalde koredi,
Eli-helkim şundey bölgen eken, deb
Kongli buzilib, şunkar yiğledi,
Diyde giryan bolib, opke toledi,
Singlisige kereb, seval soredi:
- Tenimeysen bu yolavçı kişini,
Aleyinmi şu tuyeningbaşını?..
Senge saptı eyranlıkning hilini,
Eşit sen hem yolavçining tilini,
Tüye eğesi davleb kelse hunini,
Yolavçı beredi narining pulini.

Bu sozni singlisi çengelning asriden yatib ya-
şitib, Keldirgaçayım Alpamişge kereb, bu sozni
ey tib turgen eken:

Koy, yolavçı, bilmegenim bildirme,
Hencer urmey, bağrım kane toldirme,
Koy yolavçı, kare narni oldirme.

Buralara kardeşim geldi mi
Yoksa başka birinin kokusunu mu aldı.
Böyle edip kapanan sahipsiz yola girdi mil
Ayağımı basamadan bunılır
Varmayayım dese, o kullardan korkar
Her tarafa göz atıp bakar.
Yalvannca yaratana her daim
Giden ağam geldi mi ki Allah 'im.
Başındaki altın sorgucum, diye
Çaresiz yakışmış altın tokam diye
Hakim ağam halimi görüp ağlasa
Ben önüne çıksam şöyle ağam, diye
Hakim ağam benim halimi sorar
Düşmanların cezasını verir
Pehlivan ağam Kongirat elinde olsa
Beni çölde avare etmezdi
Böyle söyleyip ağlar gider
Hele, deyip deveye böyle bakar
Gelmekte olan yalnız atlıyı görür
Yolcu diye bundan endişelenir
Bu yolcu beni görmesin, der
Çalının ardına gizlenir.
Kemiği sızlar, bağı acır
Vücudunun her yanı onun görünür
Çalının ardında kendi saklanır
Bu durumda olup kaldı aciz
Yaklaşıp gelmiş Hakimbek şahini
Alpamiş'ın önüne çıkan kara deve
Geliyordu böyle velinimet
Elimi halkımı görsem der selamet
Yedi kere bu kara deve dolanıp
Bağırarak bey Hakim 'i etti ziyaret
Hayvanın sevgisini şahin görür
Gönlü üzülüp, deveyi dönderip
Geldiği yola sürüp gider
Bakmaz mert yiğit büyüğüne küçüğüne
Çekip varır kız kardeşinin üstüne.
Kız kardeşini bu hâlde görür
Elim halkım böyle olmuş, diye
Gönlü üzülüp, şahin ağlar
Gözü yaşlı, gönlü öfkeyle dolar
Kız kardeşine bakıp soru sorar:
Tanımazsın bu yolcu kişiyi
Alayım mı şu devenin başını?
Sana bırakmış ayranlığın türlüünü
İşit sen de yolcunun söylediklerini
Deve sahibi dava ederse kanını
Yolcu verir devenin parasını.

Bu sözü kız kardeşi çalının ardında gizlendiği yer
den işitince, Kaldırğaçayım Alpamiş'a bakıp şu sözü
söylemiş:

Koy, yolcu, bilmediğimi bildirme,
Hançer vurmada bağrımı kan doldurma
Koy, yolcu, kara deveyi öldürme

Eyranlik sevdage beğri paremen,
Nar olgen song günahkar bop kalemen,
Ultantazge nime cevap beremen,
Yigleb çölde oz kunimni koremen,
Bu dunyaden şuytib otib baremen.
Nar olgen song tucker közden yaşimni,
Ultan keser zulm bilen başimni,
Yigletedi kevmu kerindaşimni,
Kuzğunlerge yemiş kiler goşimni.
Nar olgen song bilse heydeb ketedi,
Bu başime eççik kemçi çetedi,
Başim kesib, meni darge tartedi,
Mendey munglik kanler yigleb otedi.
Zulm bilen bilmegenim bildirer,
Her ne dese eytgenige kondirer,
Kongirat yurtde heç kim bolmes beraber,
Tuyening egesi Ultan zorebar,
Tüye uçun, bilse, meni oldirer,
Elbette, eletde birav bildirer.
Sen, yolavçi, bunden ketmeging derkar.
Men korkemen Ultantazning zulmiden,
Ne iş kelsin mendey munglik koliden.
Bu çöllerde men hem yurgen ham zar,
Heç kim bolmes bunde eletde rehber,
Hemme adem Ultantazge hizmetkar,
Nar uçun bölmeyin men hem günahkar,
Gunahimni tiley almes ademler.
Munglikmen, geribmen, eyter erzim bar,
Kete bergin, Ultan bilse oldirer.

Bu sozni singlisiden eşitib, bildirmegen kişi
bolib, singlisige kereb, bir soz eytib turibdi:

Sen hem bir yehşining korer kozisen,
Belki korer kozi, söyler sozisen,
Çengelning astige yatgen mungliğim,
Kongirat elde ozing kimning kizisen?
Ustingge kiygening yeşil kokmidi,
Kongirat elde her rehbering yokmidi.
Kop kuyibsen, sen biravni yokleysen,
Ultanbekden nege korkib cileysen.
Hezan bolib bağde güller solgenmi,
Ultan Kongirat elge töre bolgenmi,
Ebgar bolib kare kiyib yuribsen,
Sening birar suyengening olgenmi? '
Mungliksen, muştiper, ah-zar4 kilesen,
Ozing tohtetalmey oksib turesen,
Ultan deb konglingni veyran kilesen,
Bunçe yogleb, heyalingni bolesen,
Bir mungliksen, İcetek tünde kalesen,
Esli ozing keysi uruğden bolesen,
Ultan deysen, sen hem hezer5 kilesen,
Gepirseng, kozingge yaşni alesen,
Munçe yigleb çölde cebr köreşen.
Ultan senge aş cebr kilgenmi,
Kongiratning yurtide devran surgenmi,
İlgerigi Kongirat begi olgenmi,

Ayranlık sevdasına bağı pareliyim
Deve ölüirse suçlu olurum
Ultantaz'a ne cevap veririm
Ağlayarak kırdı günümü geçiririm
Bu dünyadan böyle geçip giderim
Deve ölüirse döker gözden yaşımı
Ultan keser zulümle başımı
Ağlatır kavim kardeşimi
Kuzgunlara yem eder etimi
Deve öleceğini bilse kaçıp gider
Bu başıma acı kamçı yeter
Başımı kesip, beni damgacına asar
Benim gibi üzgün kan ağlar
Zulüm ile bilmediğimi bildirir
Her ne dese kendi dediğine döndürür
Kongirat yurdunda hiç kimse olmaz beraber
Devenini sahibi Ultan zorba
Deve için, bilse, beni öldürür
Elbette, yurda biri bildirir.
Sene yolcu, bundan gitmen gerek
Ben korkarım Ultantaz'ın zulmünden.
Bir iş gelmesin bencileyin düşkün kulundan
Bu çöllerde ben de yürüdüm hor hakir
Hiç kimse olmaz burada halka rehber
Herkes Ultantaz'a hizmetkâr
Deve için olmayayım ben suçlu
Suçumu bağışlamaz bu adamlar
Gidiver, Ultan duysa öldürür.

Bu sözü kız kardeşinden işitince, kendisini
nıtmayıp, kız kardeşine bakarak bir söz söylemiş:

Sen de bir iynin görür gözüşün
Belki görür gözü, söyler sözüşün
Çalının ardında yatan garibim
Kangirat elinde sen kimin kızsın?
Üstüne giydiğin yeşil midir gök müdür
Kongirat elinde hiç rehberin yok mudur?
Çok yanımışsın, sen birini arıyorsun
Ultanbek'ten niçin korkup çekmiyorsun
Hazan olup bağda güller soldu mu,
Ultan Kongirat eline baş oldu mu
Çaresiz kalıp kara giyiyorsun
Senin bir sevdiğin öldü mü?
Sıkıntılısın, yazık, ah u zar ediyorsun
Sen durmaksızın kederleniyorsun
Ultan deyip kendini harap ediyorsun
Böyle ağlayıp, ümidini kesiyorsun
Bir garipsin, kara gecede kalıyorsun
Sen, hangi boydan olursun
Ultan der de endişelenirsin
Konusan, gözüne yaş alırsın
Böyle ağlayıp kırdı cefa görürsün.
Ultan sana öyle zulüm etti mi
Kongirat yurdunda devran sürdü mü
Önceki Kongirat beyi öldü mü

Ultantazge nevbet tegib kalgenmi,
Kongiratning egesi şuler bolgenmi,
Berçe adim eytgenini kilgenmi,
Berçe adem yetegige yurgenmi?!
Seni korib mening konglim buzildi,
Kop yigleme, mening begrim ezildi
Cude munglik, hef e bildim ozingdi,
Turib senden gep eşitmek lazimdi .

Bu sozni eşitib, singlisi bir soz eytib turgen eken:

Men hem bir-biravning koror kozimen,
Ağzingdegi soyleydigen sozimen,
Eslim bilseng çin degenning ozimen,
Kongirat elde Bayborining kizimen.
Gerib bolib bu çolerde yuribmen,
Tüye bakib tekdimden koribmen,
Bek Elpamiş degen ekem bar edi,
Keşelning yurtige sefer kilgendi,
Eşitemiz barib zindan bolgendi,
Oldi deb heberi bunde kelgendi,
Barib koralmedik ünde zindandi.
Yene bir tirik deb heber kilgendi,
Şuvekkeçe heç bir heber bölmedi,
Endi bildik, emikdaşım olgendi /r/.
Olmey aman bolse munde kelerdi,
Kelib bu yurtiden heber alerdi,
Tirik bolse düşmen bundey kilermi,
Ozi bolse yurtin kulge berermi?!
Sen eşitgen mendey munglik sozini,
Ultan basdi şundey şerning izini,
Toy berib almakçi servinazini,
Hazir kondirmey çeçem ozini.
Berçin suluv keçe-kunduz ciledi,
Törem deb ekemni esge aledi.
Her kuni kaşıge adem baredi,
Berçinay deb kop nesihat baredi,
Ultantazni kabul kilmey türedi,
Ketgen bekden heli umid kiledi.
Ultan bek bop yurde zulm kiledi,
Ekemning olgeni me'lum boledi,
Konmegende Berçin nime kiledi,
Barib-barib eytgenige konedi,
Bul iş bolse, kunimiz kende boledi?!

Bu sozni eşitib, singlisige kereb, Elpamiş bu sozni eytib turgen eken:

Meni bilseng kelmak elden kelemen,
Şu ekengning bir heberin bilemen.
Ulgeni yok, heli ekeng amande,
Nece yiller birge edik zindande,
Sen kalibsen munde keyğu turnende,
Ekeng keler, küller böler sermende.
Ta olğençe yeretgençe rast boldim,
Oz fe'limden copu hesden pest boldim,

Ultantaz 'a nöbet gelip çattı mı
Kongirat'ın sahibibunlarmı oldu,
Herkes onun dediğini yaptı mı
Herkes onun peşinde yürüdü mü?
Seni görünce benim gönlüm üzüldü
Çok ağlama, benim bağrım ezildi.
Çok yazık, üzgün gördüm seni
Durup senden laf dinlemek lazım.

Bu sözü işitince, kızkardeşi bir söz söylemiş:

Ben de birisinin görür gözüyüm
Ağzında söylediği sözüyüm
Aslımı bilsengerçeğin ta kendisiyim
Kongirat elinde Baybörü 'nin kızıyım
Garip olup bu kurlarda gezerim
Deve bakıp takdirimi görürüm
Bey Alpamiş adlı ağam var idi,
Keşel 'in yurduna sefer etmişti
İşitiriz varınca zindana atılmış
Öldü diye haberi buraya gelmişti
Varıp göremedik onda zindanı
Yine diri diye haber gelmişti
Bu vakte kadar hiçbir haber olmadı
Artık bildik, kardeşim ölmüştü
Ölmeden kurtulsa buraya gelirdi
Gelip bu yurdundan haber alırdı
Diri olsa düşman böyle eder mi
Kendivarken yurdunukulaverirm.i!l
Sen işit benden acı haberi
Ultan bastı böyle aslanın izini
Düğün edip almak ister servinazini
Şimdi döndermeden beyzadem kendini
Güzel Barçın gece gündüz yürüdü
Hanım diye ağamı aklına koydu
Her kün yanına adam gelir
Barçınay deyip hep nasihat eder
Ultantaz 'ı hiç kabul etmez
Giden beyden halâ ümit kesmez
Ultan bey olup yurtta zulüm eder
Ağamın öldüğü belli olur.
Dönmezse Barçın ne yapacak
Gıtide söylenene uyacak
Bu iş olursa, günümüz nasıl olacak?

Bu sözü işitince, kız kardeşine bakıp, Alpamiş şu sözü söylemiş:

Beni bilsen Kalmuk elinden gelirim
Şu ağanın bir haberini bilirim
Ölmedi, halen ağam sağdır
Nice yıllar beraberdik zindanda.
Sen kalmışsın burda kaygı elemde
Ağam gelir, kullar olur rezil
Ta ölümüne kalımına doğruyum
Kendi hareketimden herkesten aşağı oldum

Ekeng bilen men zindande dost boldim.
Ekengning heberin şundey bilemen,
Kim sorese, handen cevap beremen,
Ekeng emes, uning dosti bolemen.
Ekeng hem zindandan azad bolgendi,
Kelmaklarning cude dadin bergendi,
Yigleme, korersen şundey palvandi.
Ekeng meni ul heberçi kilgendi.
Ekengning elçisi, dosti kelgendi.
Kop bolibsen bundey yigleb dermende,
Ezab korgen şirin caning bu tende,
Ekeng keler, küller böler sermende.
Kop yigleme, sening ekeng amandi,
Saler duşmenlerge ahir zemandi,
Sen korersen Keşel ketgen palvandi.
Her kim oz şe'niğe bekdi, toredi,
Şu yol bilen sening ekeng keledi,
Ekengning heberi şundey boledi,
Keç kalgende ikki kunde keledi,
Yolavçi şundeyin cevap beredi.
Ekengning yurtini evvel koremen,
Kelerini taze enik bilemen,
Elni korib, Kongirat elge baremen,
Dost-duşmenin bilib, cevap beremen.

*Ağan ile ben zindanda dost oldum
Ağanın haberini ondan bilirim
Kim sorarsa, candan cevap veririm
Ağan değil, onun dostu olurum
Ağan da zindandan azat oldu
Kalmukların pek çoğunu öldürdü
Ağlama, görürsün o pehlivanı
Ağan beni haberci etti
Ağanın elçisi, dostu geldi
Çok derbeder olmuşsun böyle ağlayıp
Azap görmüş tatlı canın bu tende
Ağan gelir kullar olur rezil
Çok ağlama, senin ağan sağdır
Getirir düşmanlara ahir zamanı
Sen görürsün Keşel 'e giden pehlivanı
Herkes kendi şanına beydir handır
Şu yol ile senin ağan gelir
Ağanın haberi şöyle olur
Geç kalsa iki günde gelir
Yolcu böyle cevap verir
Ağanınıyurdunu önce göreyim
Geleceğini taze açık bileyim
Eli görmeye, Kongirat eline varacağım
Dost düşmanı bilip, cevap vereceğim.*

